

НАСТЕНКО С. В.

Київський національний лінгвістичний університет

КЛЮЧОВІ КОНЦЕПТИ ІСПАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ XII – XX СТОЛІТЬ: КОГНІТИВНА ДИНАМІКА

Статтю присвячено дослідженню ключових концептів іспанської поезії XII – XX століть. Аналізується розгортання концептів в образно-символічному просторі поетичних текстів крізь призму концептів-референтів у межах мегаконцепту ІСПАНІЯ.

Ключові слова: концепт, концептуальний аналіз, образний простір, символ, знак, концепт-референт, архетип.

Статья посвящена исследованию ключевых концептов испанской поэзии XII – XX веков; выявлению когнитивной динамики концептов в образно-символическом пространстве поэтических текстов сквозь призму концептов-референтов в рамках мегаконцепта ИСПАНИЯ.

Ключевые слова: концепт, концептуальный анализ, образное пространство, символ, знак, концепт-референт, архетип.

The article focuses on the content of key concepts in Spanish poetry of the XII – XX centuries. The concepts' dynamics in the image-symbolical space of the poetic texts through a prism of concepts-referents in a megaconcept SPANE is analyzed.

Key words: concept, conceptual analysis, image space, symbol, sign, concept–referent, archetype.

Актуальність дослідження визначається загальним спрямуванням сучасних мовознавчих студій на вивчення концептуальної організації поетичних текстів в образах з виходом у площини лінгвокогнітивних процесів, що є актуальним для когнітивної лінгвістики і лінгвопоетики. **Метою** запропонованої статті є встановити когнітивну динаміку ключових концептів у поетичних текстах Іспанії XII – XX століть. **Об'єктом** вивчення є концепти-референти, що інтегрують мегаконцепт ІСПАНІЯ. **Предметом** аналізу є засоби актуалізації мегаконцепту в іспанській поезії XII – XX століть. **Новизна** даної статті полягає у спробі теоретичного обґрунтування термінів “концепт”, “образний простір”, “символ”, “знак”, “архетип” з точки зору сучасних мовознавчих студій і розгортанні концептів-референтів. Дана методика розроблялася у працях таких учених, як Л. І. Белехової, О. О. Селіванової, В. Карасика, Ж. В. Краснобаєвої-Чорної, О. С. Кубрякової, І. В. Коровиної, М. М. Костюк, Р. Ленекера, Ю. С. Степанова, Л. О. Шевченко, К.-Г. Юнга. **Матеріалом** статті

служував корпус поетичних текстів з антології іспанської поезії різних авторів досліджуваного періоду.

На сучасному етапі розвитку когнітивної науки, ґрунтуючись на працях В. Карасика та С. Стерніна, швидкі темпи розвитку науки про концепти сприяли створенню нової галузі мовознавчих досліджень, що має назву концептологія, основною одиницею якої виступає концепт. Згідно з думкою Ж. В. Краснобаєвої-Чорної, основними ознаками концепту є наступні: зв'язок з мовою, мисленням, етнокультурне забарвлення, специфікація, узагальнення, відкритість, вічність, динамічний характер, гнучкість, множинність складників, суб'єктивність, тривалість і складність формування, стереотипність і константність, кодованість у чуттєво-образних уявленнях, відображення ментальної дійсності тощо [1:41]. У свою чергу, концептуальний аналіз передбачає моделювання й опис концептів, і ґрунтується на методиках дистрибутивного, контекстуального, компонентного аналізів, етимологічній реконструкції внутрішньої форми знаків концептів, архетипному аналізі, асоціативному експерименті та ін. [2:302–304]. Смісл поетичного тексту можливо розкрити лише у контексті певного ментального простору в рамках категоризації (класифікації), притаманної суб'єкту комунікативної діяльності, а загальнокультурний ментальний простір як сукупність значень, образів, символів суспільної свідомості, набуває особистісного смислу й емоційного забарвлення, переломлюючись через світогляд, систему цінностей, установок [3:53–54].

Образно-символічний простір іспанської поезії дає змогу розкодифікувати елементи культурного надбання Іспанії протягом встановлених епох, що підтверджує думка О. С. Кубрякової про те, що будь-який текст (у тому числі і поетичний) має фіксувати відповідні фрагменти людського досвіду і авторську думку [4:6].

Як слушно зауважила Л. І. Белехова, поетичний образ є вписаним у семантичний простір художнього твору й структурований концептуальними схемами [5:6]. Таким чином, поетичний образ розгортається і функціонує у ключових концептах, концептуальний простір відбивається в образно-символічній репрезентації концептів, що інтегруються у мегаконцепті ІСПАНІЯ в поезії XII – XX століть.

Російський учений Ю. С. Степанов у своїй праці «Семіотика»

розрізняє декілька видів знаків: 1) знак-образ, що є тотожний означуваному; 2) знак-символ, який є подібним до означуваного; 3) знак-слово, що виступає як співвідношення знака і означуваного, заснованого на умовності [6:406]. Так символ постає найвищою формою знаковості у передачі ідеального змісту; є основою для передачі та розуміння культури; він передає певну ідею як цілісність, а художній символ як найвищий рівень розвитку художнього образу в поетичному тексті має складну структуру і виступає сукупністю денотативних та конотативних ознак [7:6]. Таким чином, концепт варто розглядати саме крізь призму художніх образів, які інтерпретують елементи світосприйняття через мовно-культурне поетичне збагачення в рамках певної історичної епохи крізь призму концептів-референтів, де референт є результатом відображення, або ментальними образами реальних об'єктів і явищ навколишнього світу, а концепт – сукупне поняття, що містить в собі ментальні фрагменти картини світу. У процесі референції відбувається зв'язок мовних знаків з їх референтами [8:335].

Р. Ленекер наголошує на тому, що когнітивна семантика зорієнтована на виділенні значення відповідної мовленнєвої одиниці тексту [9:9], що, безперечно, передбачає семантичний аналіз будь-якого поетичного тексту. Таким чином, художній символ набуває особливого значення у відтворенні поетичної мови: безпосередня номінація і метамова, характерними рисами якої є синтез слова з музикою, змісту з ритмом, а разом динамізм, абстрактність та філософічність. Символ у поезії є елементом сакрального коду, літургійного мистецтва, а головним завданням символістів є відтворення первісних ідей (архетипів) [7:7]. Слід за К. Юнгом, ми поділяємо архетипи іспанської поезії XII – XX століть на психологічні, які виходять із пам'яті роду: *ánima, sombra, mente, agua, tierra, aire, fuego, madre, regeneración* і культурні, створені культурним досвідом людства: *Trinidad, vida, muerte, Virgen María, héroe, viajero, casa, toro, castillo, Patria*.

Так концепти-референти у межах мегаконцепту ІСПАНІЯ представлені *рослинним і тваринним світом, географічними реаліями, ландшафтом, соціальним статусом*, характеризуються смисловими прирощеннями, формуючи цілісний образ.

Концепт-референт *рослинний світ* представлений флорою

країни і вербалізується у флоризмах (*margarita, rosa, clavel, trigo, viola, amapola, geranio, nevadilla, campanilla, lilio, florecillas, hierbas, hiedra*) – назвах квітів; дендронімах (*laurel, mirto, chopo, álamo, fresno, pero, manzano, olivo, haya, uva, tilo, roble, sauz, ciprés*) – назвах дерев; фітоценозах (*colina, pinares, arboleda, prado, bosque, alameda, monte, valle, sierra, campo, ribera, soto, mojadas, otero, insula, desierto*) – назвах рослинних масивів.

Концепт-референт *тваринний світ* представлений фауною Іспанії, що вербалізується у зоонімах. Вони розподіляються на: назви птахів – орнітоніми (*paloma, golondrina, ruiseñor, perdiz, grajo, águila, alondra, avecilla, paxarillo*) і лексеми, що позначають звірів – фауноніми (*raposa, león, ciervo, lirón, oveja, asno, gamos, fiera*).

Концепт-референт *географічні реалії* вербалізується через лексеми, що позначають назви міст, регіонів (Comunidades Autónomas), назви річок, гір, архітектурних пам'яток країни. На позначення регіонів, міст і селищ поети використовують наступні власні назви: *Ávila, Aragón, Burgos, Soria, Segovia, Santa María, Calatraveño, Barcelona, Finojosa, Ocaña, Toledo, Coca, Castilla, Extremadura*; річки і гори: *el Betis (el Guadalquivir), el Duero, el Tajo, el Moncayo*. Архітектурні пам'ятки, серед яких представлені: *castillos, el puerto de Malangosto, el monasterio de San Miguel de la Tumba, el puente Uñés*.

Концепт-референт *ландшафт* представлений наступними архетипними символами стихій: вода (*mar* у кастильській традиційній ліриці в поезії *Miraba la mar la malcasada* лексема *mar* представлена опозиційними моделями *el mar, la mar*. Відбувається трансформація роду іменника з подальшою заміною артикля ч. р. на артикль ж. р. вербалізується шляхом персоніфікації: *ВОДА – ЖІНКА, ВОДА – КОХАННЯ, ВОДА – КРИК ДУШИ: Con ojos serenos // la mal casada, // que miraba la mar // cómo es ancha y larga. // Muy ancho es el mar // que miran sus ojos, // aunque a sus enojos // bien puede igualar* [10:24]. Також море виступає символом життя іспанського народу, безпосередня близькість до моря символізує домівку для справжніх моряків, наприклад, у поезії Рафаеля Альберті: *МОРЕ – ЖИТТЯ, МОРЕ – ДІМ: Si mi voz muriera en tierra // llevadla al nivel del mar // y dejadla en la ribera. // Llevadla al nivel del mar y nombradla capitana // de un blanco bajel de guerra. // Oh mi voz condecorada // con la insignia*

marinera // sobre el corazón un ancla // y sobre el ancla una estrella // y sobre la estrella el viento // y sobre el viento la vela [10:253]. Елемент градації, застосований у вірші, ототожнює водну стихію з хвилями, що наступають з кожним разом з більшою силою.

Архетипний символ стихії земля реалізується у значенні ЗЕМЛЯ – БАТЬКІВЩИНА, в якій перетинаються і образи гір, і гірських масивів, і рівнин, і луків, і лісів: *Faziendo la vía // del Calatraveño // a Santa María, // vencido del sueño, // por tierra fragosa // perdila carrera, // do vi la vaquera de la Finojosa* [10:82], *bosques y espesuras, prados y pinares de verduras, colinas y sierras calvas* і формують психіку, поведінку, характер народу, що мешкає на тій чи іншій території країни, завдячуючи різним кліматичним умовам Іспанії: *Oh, sí, conmigo vais, campos de Soria, // tardes tranquilas, montes de violeta, // alamedas del río, verde sueño // del suelo gris y de la parda tierra, // me habéis llegado al alma, // gentes del alto llano numantino // que a Dios guardáis como cristianas viejas, // que el sol de España os llene // de alegría, de luz y de riqueza* [10:207].

Концепт-референт *соціальний статус* вербалізується шляхом уживання наступних іменників: *conde, duque, monja, el Arcipreste, el Apóstol, papas y emperadores, reyes, infantes, pastores y ganaderos, damas y caballeros galanes*. Урбаністичний спосіб життя придворних і знаті протиставляється образу життя селянина-пахаря, селянина-скотаря, моряків: *Esos reyes poderosos // que vemos en las escrituras ya pasadas // fueron sus buenas venturas trastornadas // así no hay cosa fuerte, que a papas y emperadores y prelados, // así los trato la muerte // como a los pobres pastores de ganados* [10:93]. Можемо констатувати, що ключові концепти іспанської поезії є універсальними, національно-специфічними й історично обумовленими, вони представлені через концепти-референти, вербалізовані у мовних засобах в процесі їх еволюції шляхом трансцендентності концептів (з використанням народної мови – староіспанської і переходом до літературно оформленої іспанської мови у творчості відомих і анонімних поетів).

Висновки. Отже, ключові концепти іспанської поезії XII – XX століть, акумулюючись у мегаконцепті ІСПАНІЯ, окреслюють як просторово-часові, так і міфопоетичні метаморфози іспанської мовної і концептуальної картин світу. У них перетинаються

універсальні й специфічні концепти, що збагачують мовну палітру країни, демонструючи когнітивні, соціально-культурні тенденції розвитку суспільства у цілому і психологічне життя поетів зокрема. **Перспективу** подальшого дослідження вбачаємо в поглибленому вивченні мовних засобів вираження з подальшою реконструкцією мегаконцепту ІСПАНІЯ в іспанській поезії XII – XX століть в термінах лінгвокогнітивного підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Краснобаєва-Чорна Ж. В.* Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту *ЖИТТЯ* в українській фраземіці). [Електронний ресурс] / Жанна Краснобаєва-Чорна // Українська мова. – Серія: “Мовознавство. – 2009. – Вип. 1. – С. 41–52. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/6002/04-Krasnobaeva.pdf>
2. *Шевченко Л. О.* Іспанський поетичний текст другої половини XX сторіччя у лінгвокогнітивному висвітленні: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05 “Романські мови” / Людмила Олексіївна Шевченко; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2007. – 207 с.
3. *Кубрякова Е. С.* Образы мира в сознании человека и словообразовательные категории как их составляющие / Елена Самойловна Кубрякова // Известия Рос. Акад. наук. – Серия литературы и языка. – М., 2006. – Т. 65, № 2. – С. 3–11.
4. *Белехова Л. І.* Образный простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект: дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: 10.02.04 “Германські мови” / Лариса Іванівна Белехова. – К., 2002. – 461 с.
5. *Степанов Ю. С.* Семиотика / Юрий Сергеевич Степанов. – М.: Радуга, 1983. – 636 с.
7. *Костюк М. М.* Лінгвопоетичні особливості французького символізму кінця XIX – початку XX століття: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 “Романські мови” / Марина Миколаївна Костюк / КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2012. – 20 с.
8. *Коровина И. В.* Соотношение понятий “знак”, “референт”, “денотат” и “концепт” как основных элементов референции [Електронний ресурс] / И. В. Коровина // Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – Нижний Новгород: Нижегородский университет им. Н. И. Лобачевского. – 2010. – Вип. 4(1). – С. 332–336. – Режим доступа: http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/99999999_West_2010_4/56.pdf
9. *Langacker R.* Foundations of cognitive grammar / R. Langacker. – Stanford: Stanford University Press. – 1991. – Vol. II. – 528 p.

ДОВІДНИКИ

2. *Селіванова О. О.* Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2011. – 844 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

10. *Antología de poesía española.* Varios autores / Ediciones de José Mas.– Madrid: Ediciones Cátedra, Grupo Anaya, S.A., 2011. – 313 p.